

Mitä ovat vaistot? Vastaus Osmo Tammisalolle

■ Petter Portin

Tutkija Osmo Tammisaloon ja minun välille on syntynyt erimielisyyttä siitä, onko ihmisellä vaistoja ja jos on, niin miten paljon. Kuten Tammisalo kirjoitti (*Tieteessä tapahtuu* 1/2013), kyse on vaiston, vaistomaisen ja vaistonvaraisen määrittämisestä. Hänen mukaansa ”termeillä tarkoitetaan lajille sisäänrakennettuja tai synnynnäisiä taipumuksia johonkin lajille tyypilliseen ja yleiseen käyttäytymiseen”. Tästä määrittämisestä seuraa edelleen hänen mukaansa, että ”ihmisellä voidaan sanoa jopa olevan enemmän ja monimutkaisempia vaistoja kuin muilla eläimillä”. Minusta soveltamalla Tammisaloon käyttämää määrittämisä voidaan vaistoiksi lukea miltei mikä tahansa ihmisen käyttäytymispiirteet, jolloin koko käsite kävisi tarpeettomaksi. Tämän Tammisaloon tavallaan toteaa.

Itse olen käydyssä keskustelussa tarkoittanut vaistolla eläimen synnynnäistä kykyä tuottaa verrattain monimutkaisia ja kaavamaisia käyttäytymistoimintoja erilaisiin ympäristöärsykkeisiin. Tiedän, että käsite on tällaisena epä-määräinen, sillä olen Tammisaloon kanssa samaa mieltä siitä, että käyttäytymistä ei voida varsinkaan ihmisen tapauksessa jakaa selkeällä tavalla synnynnäiseen ja opittuun. Jo pelkkä synnynnäisen käsite on epäselvä, ja lisäksi kaikkien eliöiden kaikki ominaisuudet johtuvat sekä geeneistä että ympäristöstä ja kehittyneimpien eläinten kyseessä ollen lisäksi vielä yksilön omasta toiminnasta.

Käyttämässäni vaiston määrittämisessä on kuitenkin keskeistä se, että vaistotoiminnat ovat kaavamaisia vakioliikekaavoja, joilla tarkoite-

taan erityisten avainärsykkeiden laukaisemia käyttäytymistapoja, joissa oppimisen osuus on vähäinen.

Tämän ajattelutavan mukaan vaistojen osuus eläimen käyttäytymisessä on sitä vähäisempi mitä monimutkaisempi on lajin keskushermoston rakenne ja mitä tärkeämpi isoivojen kuorikerroksen osuus siinä on. Tällöin vastaavasti sosiaalisen oppimisen merkitys käyttäytymispiirteiden kehittämisessä kasvaa. Niinpä siis vaistojen merkitys ihmisen käyttäytymisessä on vähäinen, ellei olematon. Edes Tammisaloon mainitsemaan ihmisvauvan nisän imemiseen ei välttämättä liity vaistoa, vaan sitä voi pitää refleksiinä; eihän vauva itse hakeudu nisälle niin kuin tekevät esimerkiksi vasikat ja varsat.

Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että eivät ainoastaan määrittämisemme, vaan koko lähestymistapamme poikkeavat ratkaisevasti. Edustan erilaista ajatussuuntausta ja -traditiota kuin Tammisalo. Hän näyttää ajattelevan, että pelkkä biologisen evoluution kuluessa kehittynyt valmius johonkin käyttäytymistapaan, jopa niin monimutkaiseen kuin moraalikäyttäytymiseen, on vaistonkaltainen reaktio. Tällaista käsitystä en jaa, koska se mielestäni viittaa fiksoituneeseen käyttäytymiskaavaan, joka rajoittaa ihmisen toiminnan vapautta.

Kirjoittaja on Turun yliopiston perinnöllisyystieteen professori (emeritus).

Keskustelu päättyy tähän puheenvuoroon.